

Περιεχόμενα και προσεγγίσεις της έννοιας του πολιτισμού

- Γνωρίσματα του πολιτισμού
- Λειτουργικοί ορισμοί
- Πολιτισμικός σχετικισμός
- Εθνοκεντρισμός

ΨΧ56: Διαπολιτισμική Ψυχολογία
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ
Εαρινό εξάμηνο 2023-2024
Καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος

Μερικά φιλολογικά σχόλια...

- Ο **πολιτισμός** αποδίδει τα αγγλόφωνα και γαλλόφωνα *culture* και *civilization*, δηλ. συνοψίζει όλες τις συνιστώσες (πνευματικές, συμβολικές, οργανωσιακές, υλικές) της έννοιας.
- Η **κουλτούρα** συνήθως οριοθετεί τα πολιτισμικά στοιχεία μιας επιμέρους ομάδας μέσα σε μια ευρύτερα νοούμενη κοινωνία (πβ. *οργανωσιακή κουλτούρα*)
- **Πολιτισμικός**: που ανήκει ή συνδέεται με τον πολιτισμό (σχετικά στατικός, συμπεριληπτικός)
- **Πολιτιστικός**: που αφορά στον πολιτισμό ή τις εκδηλώσεις του και προωθεί την ανάπτυξή του (πιο δυναμικός αλλά και εστιασμένος)

Ορισμοί του πολιτισμού

theculturelab.umd.edu/approaches.html

- **Περιγραφικοί.** Έμφαση σε νοοτροπίες και πρακτικές.
- **Ιστορικοί.** Έμφαση στην παράδοση.
- **Γενετικοί.** Έμφαση στις διεργασίες.
- **Δομικοί.** Έμφαση στην οργάνωση.
- **Κανονιστικοί.** Έμφαση σε κοινούς κανόνες και αξίες.
- **Κοινωνιολογικοί.** Έμφαση στις κοινωνικές κατασκευές.
- **Λειτουργικοί.** Έμφαση σε “εργαλεία προσαρμογής”.
- **Ψυχολογικοί.** Έμφαση σε γνωρίσματα και συμπεριφορές.

Γνωρίσματα του πολιτισμού

- Προϊόν **αφαίρεσης**, βασίζεται σε ομοιότητες.
- **Μεταβιβάζεται** από γενιά σε γενιά.
- Περιέχει οτιδήποτε υπόκειται σε **μάθηση**.
- Αναφέρεται σε κοινές **αξίες**.
- Αντανακλάται σε μορφές **συμπεριφοράς**.
- Συνεπάγεται ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς και αναγνώριση **κοινής ταυτότητας**.
- Αποσκοπεί στην **προσαρμογή**.

Τι είναι πολιτισμός;

(Triandis, 2007)

- Διαμορφώνεται μέσα από την **αλληλεπίδραση των ανθρώπων με το περιβάλλον** και αποσκοπεί στην προσαρμογή – αν και μπορεί να περιέχει δυσπροσαρμοστικά στοιχεία!
- Περιλαμβάνει **κοινά νοήματα** (π.χ. γλώσσα, θρησκεία, αξίες) και αντανakλάται σε **κοινές συμπεριφορές–πρακτικές** (π.χ. διατροφικές συνήθειες, κοινωνικά σενάρια).
- **Μεταβιβάζεται** με τρόπο κάθετο (από γενιά σε γενιά), οριζόντιο (μεταξύ συνομηλίκων) ή διαγώνιο (δια μέσου θεσμών όπως η εκπαίδευση και τα ΜΜΕ), καθώς και μέσα από τις διεργασίες της επιπολιτισμοποίησης.

Τρεις προϋποθέσεις για τον πολιτισμό

- **Η χρήση των εργαλείων** με σκοπό την τροποποίηση του περιβάλλοντος και την προσαρμογή.
- **Ο λόγος / η γλώσσα** ως παράγοντας για τη διαμόρφωση και τη μεταβίβαση πολιτισμού.
- **Η μάθηση** που μας απομακρύνει από τον βιολογικό ντετερμινισμό.

Κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο

(Segall, Dasen, Berry, & Poortinga, 1996)

- **Θέσεις.** Ιδιότητες στον κοινωνικό χώρο.
- **Ρόλοι.** Συμπεριφορές που υπαγορεύουν οι θέσεις.
- **Πρότυπα.** Αρχές συμπεριφοράς, απαγορεύσεις που επιφέρουν κυρώσεις, ήθη, ταμπού.
- **Έλεγχος.** Μέσω των φορέων κοινωνικοποίησης και καταστολής.
- **Δομή.** Κοινωνική διαστρωμάτωση, ιεραρχία, μορφή της οικογένειας.

Λειτουργικοί προσδιορισμοί του πολιτισμού

- Με βάση **οικολογικούς-κοινωνικοπολιτισμικούς δείκτες**, π.χ. θερμοκρασία, εκπαίδευση, θρησκεία, οικονομική οργάνωση, επίπεδο ευημερίας (π.χ. Georgas & Berry, 1995).
 - ☞ Όμως: ορισμένοι δείκτες έχουν υψηλή συνάφεια, έτσι ώστε να είναι δύσκολη η αποσαφήνιση των μεταβλητών.
- Με βάση τις επικρατούσες **κοινωνικές αξίες**, ως «συστήματα κοινών νοημάτων» που προσδιορίζουν τον πολιτισμό (βλ. Hofstede, 1980, 2001. Schwartz, 1992, 1994).
 - ☞ Όμως: συχνά οι αξίες χρησιμοποιούνται για την ad hoc ερμηνεία της συμπεριφοράς χωρίς καμία εμπειρική τεκμηρίωση (van de Vijver & Leung, 2000).

Ορισμένοι «μύθοι» για τον πολιτισμό

- ✘ Ο πολιτισμός δηλώνει το επίπεδο ανάπτυξης, ευημερίας και προόδου, δηλ. αναφέρεται στα «επιτεύγματα» μιας κοινωνίας.
- ✘ Ο πολιτισμός αποτελεί κατηγορική μεταβλητή. Οι πολιτισμοί διαφέρουν ποιοτικά μεταξύ τους.
- ✘ Οι πολιτισμοί είναι ομοιογενείς (συγχρονική σταθερότητα).
- ✘ Οι πολιτισμοί παραμένουν λίγο-πολύ αμετάβλητοι στο πέρασμα του χρόνου (διαχρονική σταθερότητα).
- ✘ Οι όροι: πολιτισμός, έθνος, κράτος, κοινωνία είναι συνώνυμοι.

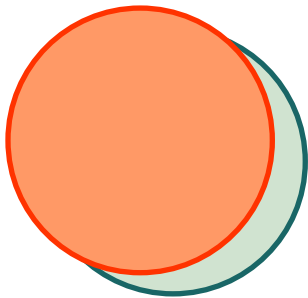
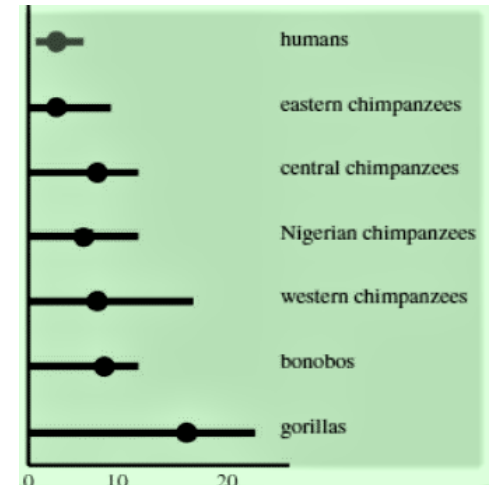
Το παράδοξο του κράτους-έθνους

- ✓ 7.851.000.000 άνθρωποι
- ✓ 6.909 γλώσσες
- ✓ 5.000 εθνικές ομάδες
- ✓ 3.814 πολιτισμοί
- ✓ 4.200 θρησκείες
- ✓ **195 ανεξάρτητες χώρες**
- ✓ 3-4 'φυλές', 30 φυλετικές υπο-ομάδες

Το παράδοξο της βιολογικής και πολιτισμικής ετερογένειας

- ✓ Το ανθρώπινο είδος, ως σχετικά νέο, εμφανίζει μικρότερη γενετική ετερογένεια από άλλα είδη, όπως π.χ. οι πίθηκοι.

- ✓ Η γενετική ετερογένεια εντοπίζεται κατά 85%-95% **εντός** των πολιτισμικών ομάδων και μόνο κατά 5%-15% **μεταξύ** πολιτισμών.

Πολιτισμικός σχετικισμός

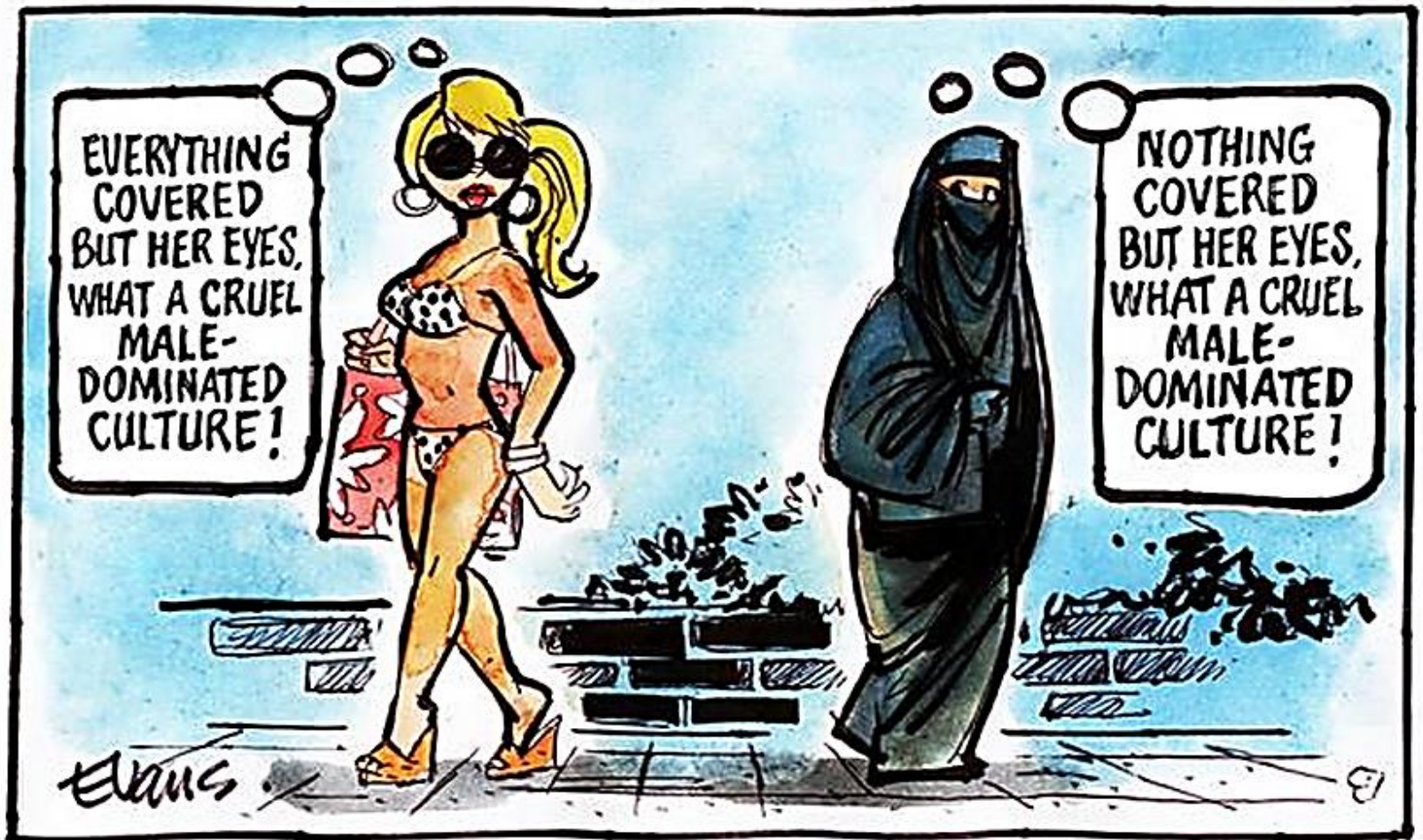
(Boas, 1887. Kluckhohn, 1944)

- Οι χαρακτηριστικές μορφές συμπεριφοράς των ανθρώπινων ομάδων περιγράφονται **χωρίς να αξιολογούνται**. Κάθε πολιτισμός είναι μία **προσαρμοστική λύση** στις απαιτήσεις της ζωής υπό συγκεκριμένες συνθήκες.
- Ο πολιτισμικός σχετικισμός είναι **κάθετος** (κάθε κουλτούρα γίνεται κατανοητή στη χρονική συγκυρία εντός της οποίας εξετάζεται) και **οριζόντιος** (κάθε κουλτούρα γίνεται κατανοητή στις ειδικές οικολογικές και ιστορικές συνιστώσες που τη χαρακτηρίζουν, συγκριτικά με άλλες κουλτούρες).

Πολιτισμικός σχετικισμός και ηθικός σχετικισμός

- Κατά τον **περιγραφικό ηθικό σχετικισμό**, δεν συμφωνούν όλοι για το τι είναι ηθικό. Επομένως, σε **μετα-ηθικό** επίπεδο, δεν υπάρχει αντικειμενικά σωστό ή λάθος. Άρα, από **κανονιστική** άποψη, οφείλουμε να ανεχόμαστε τις ιδέες και τις συμπεριφορές με τις οποίες διαφωνούμε.
- Ο πολιτισμικός σχετικισμός ΔΕΝ είναι ηθικός σχετικισμός. Π.χ., η πολυγυνία είναι λειτουργική στις κτηνοτροφικές κοινωνίες, αλλά όχι στις θηρευτικές.
- Ο **κριτικός** πολιτισμικός σχετικισμός θέτει ερωτήματα: ποιοι και για ποιους λόγους αποδέχονται τις πολιτισμικές πρακτικές; Επιπλέον, επισημαίνει την ασυμμετρία της ισχύος στις κοινωνικές σχέσεις.

Ο πολιτισμικός σχετικισμός συνιστά πραγματική πρόκληση όταν οι πολιτισμικές ομάδες έρχονται σε άμεση επαφή...

Πολιτισμικός σχετικισμός και εθνοκεντρισμός

- **Εθνοκεντρισμός** είναι η τάση να αξιολογούμε τις διαφορετικές κουλτούρες χρησιμοποιώντας ως σημείο αναφοράς της δική μας, έτσι ώστε η δική μας κουλτούρα να προκύπτει ανώτερη από τις άλλες (Sumner, 1906).
- Από εννοιολογική και ιδεολογική άποψη, ο εθνοκεντρισμός θεωρείται το αντίθετο του πολιτισμικού σχετικισμού.
- Οι ρίζες του εθνοκεντρισμού έχουν αναζητηθεί στην πολιτισμική μεροληψία της κοινωνικοποίησης, στην ανάγκη για διατήρηση θετικής κοινωνικής ταυτότητας, σε ρεαλιστικές συγκρούσεις για πόρους και σε ιστορικούς παράγοντες.

Ενδείξεις εθνοκεντρικού τρόπου σκέψης

(Triandis, 1994)

- Ό,τι συμβαίνει στη δική μας κουλτούρα είναι «φυσικό» και «ορθό», ενώ ό,τι συμβαίνει σε άλλες πολιτισμικές ομάδες είναι «αφύσικο» και «ανάρμοστο».
- Τα ήθη της κουλτούρας μας έχουν οικουμενική εγκυρότητα.
- Οι κανόνες, οι ρόλοι και οι αξίες της κουλτούρας μας είναι σωστοί.
- Είναι φυσικό να νιώθουμε περήφανοι για την κουλτούρα μας και να αντιμετωπίζουμε με καχυποψία τα μέλη εξω-ομάδων.

Επιπτώσεις του εθνοκεντρισμού

- Σύμφωνα όσα προβλέπει η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel, 1981), η ενδο-ομαδική εϋνοια που συνεπάγεται ο εθνοκεντρισμός οδηγεί σε προκατάληψη και διακρίσεις, ενώ δαιωνίζει τα εθνικά στερεότυπα.
- Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι ο εθνοκεντρισμός συνδέεται με συντηρητικές ιεραρχικές ιδεολογικές πεποιθήσεις, όπως είναι ο δεξιόστροφος αυταρχισμός (Altemeyer, 1988) και ο προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας (Sidanius, 1993).

Πόσο αναπόφευκτος είναι ο εθνοκεντρισμός;

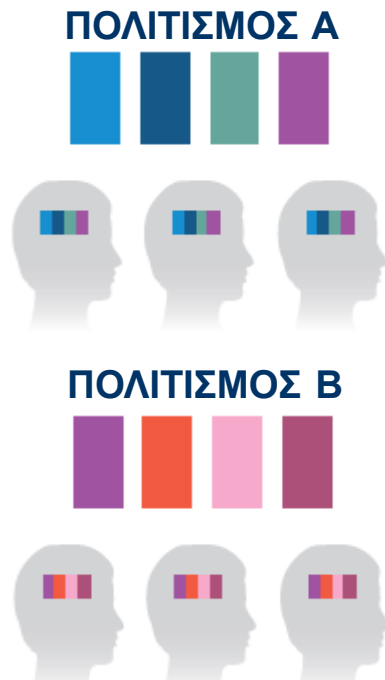
- Οι Schatz et al. (2003) διακρίνουν ανάμεσα σε δύο είδη πατριωτισμού: τυφλό και εποικοδομητικό.
- Ο τυφλός πατριωτισμός έχει βρεθεί ότι συνδέεται με την πολιτική αποχή, τον εθνικισμό, τις αντιλήψεις περί ξένης εθνικής απειλής και την επιλεκτική έκθεση σε ενισχυτικές της εικόνας του έθνους πληροφορίες.
- Ο εποικοδομητικός πατριωτισμός έχει συσχετισθεί με τον ακτιβισμό, το ενδιαφέρον για τα κοινά και την πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα.

Αντί συμπεράσματος: Προσεγγίσεις του πολιτισμού

(Morris, Chiu, & Liu, 2015)

Μονοπολιτισμικές

- κατηγορικές, σταθερές
- ανεξάρτητες, στατικές

Δια/Συμπολιτισμικές

- συνεχείς, δυναμικές
- διαδραστικές, εξελισσόμενες

